

УДК 378.013.75:355.28

Педагогічна система формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності

Зорій Ярослав Богданович¹, Богатирець Валентина Вікторівна²

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна*

*¹ кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету фізичної культури та здоров'я людини
orcid.org/0000-0003-4397-764X, zoriy@ukr.net*

*² кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу
orcid.org/0000-0002-6291-5180, valentyana.bohatyrets@ukr.net*

Анотація: У статті розглядаються підходи до систематизації процесу військової підготовки громадян за програмою офіцерів запасу у військових закладах вищої освіти (ВЗВО) та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти (ВНП ЗВО). Науково-методологічний аналіз, який проводився на філософському, загальнонауковому і професійному рівнях підтвердив доцільність побудови педагогічної системи формування готовності майбутніх офіцерів запасу до військово-професійної діяльності.

Обґрунтування та висвітлення окремих структурних елементів педагогічної системи дозволили узагальнити отриманий результат, основою якого є військово-професійна готовність майбутніх офіцерів запасу до службової діяльності, які утворюються на базі засвоєних раніше психолого-педагогічних знань і сформованих фахових навичок і вмінь.

Ключові слова: військова підготовка; майбутні офіцери запасу; військово-професійна діяльність; готовність; педагогічна система; педагогічні підходи; компоненти системи.

Pedagogical system of future reserve officers' training in higher education institutions

Yaroslav Zoriy¹, Valentyna Bohatyrets²

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine*

*¹ PhD in Pedagogies, Associate Professor,
Dean of the College of Physical Culture and Public Health Sciences
orcid.org/0000-0003-4397-764X, zoriy@ukr.net*

*² PhD in Political Science, Associate Professor,
Head Deputy of Department of Modern Foreign Languages and Translation Studies
orcid.org/0000-0002-6291-5180, valentyna_bohatyrets@ukr.net*

Abstract. It is critical to understand that any pedagogical system should be effective and efficient to involve a set of interrelated elements and processes necessary to positively affect students' performance and outcomes as well as favor their personal self-establishment. There has been considerable interest in adapting military training packages for application in civilian education and training institutions. The rapid changes in technology, tactics, and missions that are characteristic of today's military operations require matching agility in the design and development of training and education system. These changes must be made quickly and efficiently. In this context, it is worthwhile to consider all favorable conditions for designing a pedagogical system as the integrity of the educational process. Accordingly, it is necessary to achieve the harmonious interaction of all its elements both horizontally (within the period of training, the semester or the academic year), and vertically – for all time training with reserve officers' training packages. Respectively, changing one element of the teaching system will involve the others. Noteworthy, this is exemplified in the gradual improvement of the teaching and learning process, including the syllabi, approaches and assessments.

The authors believe that it is critical to enable a more systematic approach to educate future officers at HEI with approaches to systematization of the process of military training of students/civilians according to the syllabus of reserve officers' training in military institutions of higher education (HEI) and military training units of institutions of higher education (ROTC of HEI). The scientific and methodological analysis, conducted at the philosophical, scientific and professional levels proved the feasibility of developing a purposeful and powerful integrative pedagogical system for future reserve officers' preparedness for military-related activities.

It accentuates the realization that although students/civilians are learning mainly for the purpose of serving the Ukraine Armed Forces, they are also a part of the Ukrainian society. In this respect, they need to be given the experience as cadets and regular citizens. This can be obtained from the learning environment at the HEI; the academics and supporting staff and the rapport built between them and the academics and military instructors. What is more, a balance of learning theories of behaviorism and constructivism that allows the graduates to develop as followers and eventually leaders.

Key words: military training; future reserve officers; military-related activity; preparedness; pedagogical system; pedagogical approaches; components of the pedagogical system.

ВСТУП

За твердженнями Ю. Бабанського (1989) та В. Ягупова (2000) загальновідомим є факт, що будь-яка педагогічна система передбачає сукупність взаємопов'язаних елементів та процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого та постійного педагогічного впливу на формування особистості з наперед визначеними рисами. Педагогічна система поєднує в собі навчання і виховання як два поєднаних процеси (Бабанский, 1989, с. 347).

Розглядаючи зміст педагогічної системи, виділимо такі основні елементи:

1. Мета і завдання навчання і виховання.
2. Зміст навчання і виховання.
3. Процес навчання (виховання) – (суб'єктно-об'єктні та суб'єктно-суб'єктні відносини): викладач-студент (слухач, курсант) (є одночасно і об'єктом навчальних і виховних впливів і активним учасником процесу).
4. Методи, прийоми, засоби та організаційні форми навчально-виховної діяльності.
5. Результати навчання (виховання) (досягнення громадянами певного нового рівня навченості та сформованості професійних знань, умінь, навичок).

Перші три елементи складають дидактичне завдання, четвертий – стосується технології навчання і виховання.

На думку відомих дидактиків кінця минулого століття Ю. Бабанського і М. Поташника (1984) щоб досягти оптимальних результатів навчання та виховання в рамках навчального закладу потрібно коректно ставити та формулювати дидактичні завдання з окремих предметів, а також розробляти адекватні їм технології навчання. Це буде сприяти перетворенню навчально-виховної роботи з мало впорядкованої сукупності дій різних викладачів у цілеспрямований процес роботи всіх педагогічних працівників.

Педагогічна система формується на основі соціального замовлення, що знаходить відображення в кваліфікаційній характеристиці, професіограмі, моделі особистості фахівця – майбутнього офіцера. Виходячи з вимог часу, керуючись основними положеннями Воєнної доктрини, вимогами наказів і директив Міністра оборони України, Начальника Генерального штабу Збройних сил, Командувача Сухопутних військ, рекомендаціями Директора Департаменту військової освіти, науки, гуманітарної та соціальної політики МО України, був розроблений перелік компетенцій випускника ВЗВО (ВНП ЗВО), який навчався за програмою офіцера запасу, тобто ідеально-уявний професійно-психологічний портрет особистості майбутнього офіцера, в якому, зокрема, визначені професіоналізм та духовність, які проявляються у високих військово-професійних та морально-патріотичних якостях (перш за все, любові

до Батьківщини, вірності їй, усвідомленої готовності виконати свій конституційний обов'язок перед нею за будь-яку ціну, відповідальності, колективізму, товаришкості), в активній творчій діяльності на благо суспільства, в потенційній можливості та реальній здатності реалізувати особисті та суспільні потреби, які, перш за все, стосуються готовності до ефективної службової діяльності. Цей перелік і є своєрідним соціальним замовленням для розроблюваної педагогічної системи, яка в сучасних умовах участі Збройних Сил України в бойових діях на Сході держави зможе забезпечити відповідний рівень готовності майбутніх офіцерів до службової діяльності.

Відповідно, метою статті є обґрунтування умов, що сприятимуть систематизації військової підготовки громадян, які навчаються в ВЗВО (ВНП ЗВО) за програмою офіцерів запасу та гарантуватимуть відповідний рівень їхньої військово-професійної готовності до службової діяльності.

Важливою умовою формування педагогічної системи є забезпечення цілісності навчально-виховного процесу. Це означає, що необхідно досягнути гармонійної взаємодії всіх її елементів як по горизонталі (в межах періоду навчання, семестру чи навчального року), так і по вертикалі – на весь час навчання з програмою офіцера запасу. Зміна одного елементу педагогічної системи повинна призводити до зміни всіх інших.

Педагогічний процес, на думку вчених, має відповідати таким вимогам: 1) гарантувати досягнення мети; 2) гарантувати досягнення цієї мети в зазначений час ([Бабанский, & Поташник, 1984](#)).

Ці вимоги виконуються шляхом оптимізації діяльності педагогічної системи, під яким розуміємо вибір, обґрунтування та реалізацію педагогічних заходів таким шляхом (за допомогою таких засобів, методів, форм тощо), який дозволяє у певних конкретних умовах отримати найкращі результати з найменшими витратами сил та часу. На основі виявлених у педагогічній теорії та практиці рушійних сил навчально-виховного процесу Ю. Бабанським ([1989](#)) обґрунтовано систему принципів – критеріїв його оптимізації, що включають:

- точність (адекватність);
- наступність (зв'язок розвитку та розвиток самого зв'язку);
- повноту етапу (комплексність);
- прогресуючу варіативність (узагальненість) ([Бабанский, 1989, с. 181](#)).

Важливою вбачається ідея оптимізації, що знайшла свій розвиток на сучасному етапі в системно-оптимізаційному підході до навчально-виховного процесу, який доповнює оптимізацію комплексом уточнюючих підходів, що поширюють можливості викладача, а їх застосування може значно підвищити його ефективність. Системно-оптимізаційний підхід передбачає:

1. Розуміння оптимізації як способу концентрації та інтеграції зусиль викладачів, необхідних для використання адаптивного потенціалу педагогічного процесу.

2. Бачення розвитку кожного елемента та всієї системи в ритмі, який можна було б назвати інтенсивно-оптимізаційним. Причому механізм інтенсифікації має будуватися на понятті «культура» і визначатися як спосіб

оволодіння людиною своєю власною природою, самоорганізацією життя, адаптивним та оптимізаційним механізмом своєї діяльності ([Бабанский, 1989](#)).

Відносно чітке поняття педагогічної системи стосовно навчального процесу одним із перших у педагогічній літературі сформував В. Беспалько ([1989](#)). Узагальнюючи і систематизуючи різносторонні підходи, вчений синтезував «педагогічну систему як досить визначену цілісність», що дозволяє «...розуміти її суть як предмета педагогічної науки і об'єкта педагогічної практики» ([Беспалько, 1989, с. 6](#)). При цьому вчений в структурі будь-якої педагогічної системи виділив наступні обов'язкові елементи: студенти, мета, зміст, процес навчання, вчителі чи технічні засоби навчання, організаційні форми.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реформуванні системи військової освіти, зокрема, військово-технічної, зумовлене необхідністю формування сучасних дидактичних, інформаційних і телекомунікаційних технологій та методик, а також наукового розв'язання актуальних проблем підготовки військових фахівців, які пов'язані з подоланням інформаційних суперечностей між цілями сучасної війни, що обумовлені темпами розвитку загальної та військової науки, бойової техніки, і спрямованістю навчально-виховного процесу (НВП) у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ); динамікою і характером ведення сучасної війни, які викликані суттєвою інформатизацією цієї сфери; та їх моделюванням у навчальному процесі ВВНЗ; вимогами до професійно-значущих якостей, необхідних майбутньому військовому фахівцю для ефективного управління військовими підрозділами в умовах зростання інформаційних потоків, та їх формуванням у НВП; автоматизацією й інформатизацією процесу управління військами та їхнім недостатнім технічним моделюванням у процесі підготовки військових фахівців у ВВНЗ; широким упровадженням інформаційних технологій навчання у процес підготовки фахівців у провідних країнах світу та недостатнім їх використанням у вітчизняних ВВНЗ ([Руснак, & Зорій, 2010, с. 48](#)).

У галузі реформування військової освіти і, зокрема, підготовки громадян – майбутніх офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки можна виокремити дві базові цілі: задовольнити потреби Збройних Сил України у кваліфікованих військових фахівцях і забезпечити кожному офіцерові запасу оптимальні умови для гармонійного розвитку у навчальному закладі та професійного росту в Збройних Силах. Досягнення таких цілей, на наш погляд, з урахуванням проведеного аналізу, є можливим за умови чіткого функціонування всієї системи підготовки офіцерів запасу й виконання наступних завдань підготовки: інтеграція військової освіти й діяльності військових бб частин; аналіз причин недоліків підготовки фахівців; активізація навчально-виховного процесу; актуалізація ролі загальнонаукових та спеціальних навчальних дисциплін; удосконалення навчально-матеріальної бази кафедри ВП; практична спрямованість навчання громадян; індивідуалізація навчання громадян; відповідальність викладачів за якість навчання громадян; впровадження активних форм і методів навчання; якісне покращення

комплектування кафедр військової підготовки науково-педагогічними працівниками (Зорій, 2017, с. 65).

Власне бачення педагогічної системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу до успішної професійної діяльності, передумов і організаційно-педагогічних умов її реалізації відображає взаємозв'язок таких компонентів системи: цільового, концептуального, практичного, діяльнісного, діагностичного, результативного. Обґрунтовано доцільність використання у підготовці майбутніх офіцерів запасу у ЗВО дистанційних технологій підтримки освітнього процесу, активної міжособистісної взаємодії, синтезу сучасних тенденцій вищої професійної освіти. Науково-методологічний аналіз системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу проводився на філософському, загальнонауковому і професійному рівнях.

Так, на філософському та загальнонауковому рівнях визначалися методологічні засади військової діяльності майбутніх офіцерів запасу, що ґрунтуються на філософських принципах та науково-методологічних підходах до виявлення, пізнання, конструювання й перетворення теоретичної та практичної схем професійної діяльності, їх інтеграції в повсякденний досвід майбутніх офіцерів запасу. Професійний рівень педагогічної системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу охоплює аналіз професіоналізації військової роботи, який здійснено у двох напрямках: перший – в історичному аспекті – формування військової роботи як професії; другий – у розумінні процесу оволодіння професією, який потребує спеціальної теоретичної та практичної підготовки майбутніх офіцерів запасу, що здійснюється у військових та цивільних ЗВО і результативність якої є показником готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів запасу. Сукупність компонентів підготовки майбутніх військових фахівців (знання, вміння, навички, норми поведінки, ціннісні орієнтири, професійно зумовлені особистісні якості майбутнього офіцера) спрямовується на процес професіоналізації особистості майбутніх офіцерів запасу.

У процесі розробки системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу враховувалися основні чинники необхідності вдосконалення підготовки майбутніх офіцерів запасу до професійної діяльності, а саме: інституалізація військової служби як професійної діяльності; підвищення професійних вимог до військових фахівців; спрямованість діяльності офіцерів запасу на активізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Теоретичний рівень системи базується на обґрунтуванні предметно-змістового наповнення процесу підготовки майбутніх офіцерів запасу спеціальними навчальними дисциплінами і сучасними методиками. У нашому дослідженні це впровадження дисциплін з тактичної, розвідувальної, інженерної, вогневої підготовки тощо. Сутність технологічного рівня базується на висвітленні методології інформаційних, комунікаційних та інтерактивних технологій. Ці технології розглядаємо як навчання, що має свою мету, вимоги до застосування, ґрунтується на принципах цілепокладання, цілеспрямованості, активності, проблемності, професійної спрямованості, професійної самоідентифікації та особистісного, діяльнісного, компетентнісного, синергетичного і практичного підходів. Практичний рівень авторської

педагогічної системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу забезпечувався за рахунок визначення та реалізації основної передумови і визначених педагогічних умов засобами інформаційних, комунікаційних та інтерактивних технологій у цивільних закладах вищої освіти.

Передумовою реалізації системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу у ВЗВО (ВНП ЗВО) визначено підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників шляхом удосконалення їхньої педагогічної майстерності. Для розширеного застосування інформаційних, комунікаційних та інтерактивних технологій під час формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу розроблено і реалізовано на практиці в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича «Навчально-тренінгову програму підготовки науково-педагогічних працівників до впровадження інформаційних, комунікаційних та інтерактивних технологій в освітній процес кафедри військової підготовки ЗВО» (КВП ЗВО).

Для реалізації системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу до успішної професійної діяльності визначено організаційно-педагогічні умови, які найбільше впливають на її функціонування, а також передбачено: пріоритетні цілі, які орієнтовані на досягнення високого рівня професіоналізму майбутніх офіцерів запасу; принципи, зміст, спрямовані на засвоєння складових військово-професійної підготовки; фахові знання, вміння і навички; організаційно-педагогічні умови, які забезпечують ефективність реалізації педагогічної системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу; методи, форми, засоби, способи контролю та корекції і результат, який характеризує досягнуті зміни відповідно до поставлених цілей.

Обґрунтування та висвітлення окремих структурних елементів педагогічної системи дозволили узагальнити отриманий результат, основою якого є військово-професійна готовність майбутніх офіцерів запасу до службової діяльності, які утворюються на базі засвоєних раніше психолого-педагогічних знань і сформованих фахових навичок і вмінь.

Визначені, в межах дослідження, основні засоби вдосконалення військової підготовки громадян з урахуванням особливостей навчання у ЗВО і форми підвищення кваліфікації викладачів КВП у багатьох ЗВО не тільки ефективно використовуються, але й постійно ведеться пошук можливостей їхнього подальшого вдосконалення, підвищується відповідальність викладачів за якість навчально-методичної, виховної й наукової праці. Ефективність наукового дослідження може бути виміряна через ступінь його впливу на практику, за тими зрушеннями освітньому процесі ЗВО, які забезпечують впровадження цього дослідження, за тим ефектом, що дає використання матеріалів роботи викладачам-практикам. З огляду на викладене вище, необхідно констатувати, що вдосконалення військової підготовки громадян у ЗВО є неможливим без урахування педагогічних засад підвищення якості освітнього процесу, без урахування конкретних педагогічних умов, змісту і технології підготовки майбутніх офіцерів запасу.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Реформа системи військової освіти України повинна здійснюватися з урахуванням світового досвіду та бути спрямованою на забезпечення офіцерськими кадрами сучасних Збройних Сил з підвищеною боєздатністю, спроможними діяти спільно з підрозділами об'єднаних збройних сил НАТО. Покращення якості військової освіти необхідно здійснювати за рахунок модернізації матеріально-технічної бази та інформаційно-методичного забезпечення освітнього процесу, удосконалення програм військової підготовки, оснащення ВЗВО (ВНП ЗВО) сучасними тренажерами, інформаційними системами тощо ([Руснак, Зорій, 2010, с. 50](#)).

Розроблення педагогічної системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу, на наш погляд, є винятковою потребою, оскільки практично вже сьогодні її можна ефективно використовувати для формування нового змісту освіти, навчальних планів, програм, написання підручників (посібників) та інших навчальних і методичних рекомендацій, настанов тощо.

Наведена систематизація узагальнених якостей майбутніх офіцерів запасу передбачає їх гармонійний розвиток під час збереження своєї індивідуальності. Необхідні і достатні для професійної діяльності якості складають основу педагогічної системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу. На нашу думку, реалізувати педагогічну систему формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу у повному обсязі можна лише на основі системного підходу. Викладене вище зумовлює необхідність подальшого дослідження ефективності запропонованої системи формування військово-професійної готовності майбутніх офіцерів запасу до службової діяльності через створення структурно-функціональної моделі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Бабанский, Ю. (1989). *Избранные педагогические труды*. Москва: Педагогика.
- Бабанский, Ю., & Поташник, М. (1984). *Оптимизация педагогического процесса: (В вопросах и ответах)*. Киев: Рад. школа.
- Беспалько, В. (1989) *Слагаемые педагогической технологии*. Москва: Педагогика.
- Зорій, Я. (2017). Завдання підготовки громадян за програмою офіцера запасу у вищих навчальних закладах України в сучасних умовах. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ: НАУ.
- Руснак, І., & Зорій, Я. (2010). Функціонування системи військової освіти України в умовах модернізації вищої освіти у світлі Болонського процесу. *Збірник наукових праць Національна академія Державної прикордонної служби України Серія Педагогічні та психологічні науки*, (54), 48–51.
- Ягупов, В. (2000). *Військова дидактика: навч. посіб.* Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет».

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- Babanskij, Ju. (1989). *Selected pedagogical works*. Moscow: Pedagogika. [in Russian]
- Babanskij, Ju., & Potashnik, M. (1984). *Optimization of the pedagogical process: (In questions and answers)*. Kiev: Rad. shkola. [in Russian]
- Bespal'ko, V. (1989). *The components of educational technology*. Moscow: Pedagogika. [in Russian]
- Zorii, Ya. (2017). Task of preparation of citizens according to the program of reserve officer in higher educational institutions of Ukraine in modern conditions. *Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Kyiv: NAU. [in Ukrainian]
- Rusnak, I., & Zorii, Ya. (2010). Functioning of the system of military education of Ukraine in the conditions of modernization of higher education in the light of the Bologna process. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalna akademiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy Seriia Pedagogichni ta psykholohichni nauky*, (54), 48–51. [in Ukrainian]
- Yahupov, V. (2000). *Military didactics: a manual*. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet». [in Ukrainian]

Матеріал надійшов до редакції 01.08.2018